

Реструктуризація аграрного сектору в Україні: ретроспективний аналіз соціально-економічних наслідків

Горбонос Ф.В.¹, Скупейко В.В.²

Отримано	Затверджено	Секція	УДК
08.11.2021	16.12.2021	Економіка	332

DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.5817187>

Ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

Анотація. Аграрний сектор є одним з найбільших і важливих складових національної економіки України. В ньому формується основна частина продовольчих ресурсів та майже три чверті роздрібного товарообороту, що створює визначальний вплив на забезпечення продовольчої безпеки країни, розвиток внутрішнього та зовнішнього ринків і забезпечує поліпшення життєвого рівня населення. В силу великого значення і важливості, стратегічний його розвиток повинен спрямовуватися на позитивну зміну і зумовлювати прогресивні зрушення в процесах, в яких ця зміна відбувається. В статті розглядаються чинники, що зумовили негативні соціально-економічні результати реструктуризації аграрного сектору економіки. Виявлено, що відсутність чіткої стратегії розвитку, послаблення державного регулювання економічних процесів господарської діяльності підприємств, на засадах сприятливої нормативно-правової бази, ігнорування економічних законів призвело до розбалансування міжгалузевого розвитку економіки та стійких економічних взаємозв'язків і взаємовідносин і, зумовило кризову ситуацію як в окремих секторах економіки, так і в соціальному житті країни загалом.

Відсутність стратегії розвитку, недосконалість механізму реструктуризації аграрного сектора економіки, невизначеність правових аспектів реформування сільськогосподарських підприємств і роздержавлення організацій з обслуговування сільськогосподарського виробництва та переробки його продукції є однією з причин виникнення і поглиблення кризового становища галузі. Подальший розвиток аграрного сектора потребує кардинальних змін у функціонуванні системи державного регулювання виробничих процесів у суспільстві, зміст яких має базуватися на послабленні державного втручання в економічні процеси сільськогосподарських виробників та розробці принципово нових форм, методів і заходів державного регулювання, що базуються на засадах нормативно-правових актів, з використання контролюючих, стимулюючих і заохочувальних важелів та чинників.

Ключові слова: аграрний сектор, реструктуризація, стратегія розвитку, аграрні підприємства, державне регулювання, результати.

¹ Горбонос Ф.В., д.е.н., професор, ректор, ЗВО «Львівський університет бізнесу та права», ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6563-9847>

² Скупейко В.В., д.е.н., професор, ЗВО «Львівський університет бізнесу та права», ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0098-8357>

Restructuring of the agricultural sector in Ukraine: socio-economic consequences

Annotation. The agricultural sector is one of the largest and most important components of the national economy of Ukraine. It forms the bulk of food resources and almost three quarters of retail trade, which has a decisive impact on food security, development of domestic and foreign markets and improves living standards. Due to its great importance and importance, its strategic development should be aimed at positive change and cause progressive changes in the processes in which this change occurs. The article considers the factors that led to the negative socio-economic results of the restructuring of the agricultural sector of the economy. It was found that the lack of a clear development strategy, weakening of state regulation of economic processes of economic activity of enterprises, on the basis of a favorable regulatory framework, ignoring economic laws has led to imbalances in intersectoral economic development and stable economic relations. sectors of the economy and social life in general.

Lack of development strategy, imperfection of the mechanism of restructuring the agricultural sector of the economy, uncertainty of legal aspects of reforming agricultural enterprises and privatization of organizations for servicing agricultural production and processing of its products is one of the causes and deepening crisis in the industry. Further development of the agricultural sector requires radical changes in the functioning of the system of state regulation of production processes in society, the content of which should be based on weakening state intervention in economic processes of agricultural producers and developing fundamentally new forms, methods and measures based on regulations. , using control, stimulating and encouraging levers and factors.

Keywords: agricultural sector, restructuring, development strategy, agricultural enterprises, state regulation, results.

ВСТУП

Процеси реформування характеризувалися відсутністю відповідного механізму регулювання реструктуризації та стратегії розвитку, що унеможливило реалізацію сільськогосподарськими виробниками їх права на володіння земельними та майновими паями. Нові організаційно-правові структури суперечили уявленню про економічний і соціальний уклад на селі і традиціям, стали кардинально протилежними способу колективного життя і володіння земельними та іншими ресурсами. Найсуттєвішим недоліком трансформаційних процесів в аграрному секторі стало те, що в ході їх здійснення не було створено і відпрацьовано відповідних надійних економічних механізмів з питань надання кредитів, організації збуту продукції. Особливо це стосується диспаритету цін на сільськогосподарську і промислову продукцію, високих тарифів на енергоносії та інші види ресурсів послуг.

Відповідно до об'єктивних законів діалектики, в основі механізму стратегії мають лежати розробки, напрацювання і система конкретних заходів з приведення продуктивних сил у відповідність до якісно нових виробничих відносин, що відповідають вищому рівню соціальної, економічної і політичної організації суспільства, спрямованих на проведення кардинальних змін у створенні порядку державного регулювання технологічних процесів сільськогосподарських виробників. Їх суть полягає, з одного боку, у значному послабленні державного втручання в економічні процеси господарської діяльності, а з другого – у розробці принципово нових форм, методів і заходів державного регулювання, що базуються на засадах нормативно-правових актів, з використанням стимулюючих і заохочувальних важелів та чинників. За таких умов роль державного регулювання економічних відносин повинна бути значущою і активнішою, але не категоричною, яка була притаманною в умовах діяльності підприємств планово-економічної системи.

Проте, недосконалість економічного механізму державного регулювання, з боку владних структур, невизначеність ними правових аспектів реструктуризації аграрних підприємств і роздержавлення організацій з обслуговування сільськогосподарського виробництва та переробки його продукції порушили їх партнерські взаємовідносини, а

недосконала земельна реформа спричинила слабку організацію ефективного використання головного засобу виробництва. У процесі реформування відбулося утворення різних товариств, приватних і приватно-орендних підприємств, в ході якого сталося відчуження селян від землі. На селі занепала галузь тваринництва і з'явилося безробіття.

Проведення процесів реструктуризації аграрного сектору економіки та оцінка їх результатів широко вивчалася і висвітлювалися в працях вчених-економістів, таких як: П. Гайдуцький, О. Крисальний, І. Лукінов, Ю. Лупенко, М. Малік, В. Месель-Веселяк, Н. Павленчик, Г. Підлісецький, П. Саблук, О. Шпичак, В. Юрчишин та ін. Однак, питанню моніторингу причин та недоліків процесів реструктуризації і їх наслідків, що зумовили кризову ситуацію в аграрному секторі, приділено ще не достатньо уваги. Особливо це стосується участі держави у регулюванні цих процесів.

Метою статті є вивчити і виявити чинники, що спричинили несприятливе середовище для діяльності аграрних підприємств, і зумовлені недосконалим управлінням з боку владних структур.

Результати

Реальна реструктуризація аграрного сектору повинна була стати одним із основних завдань його якісного перетворення, шляхом оптимального поєднання основних напрямів зрівноваженого розвитку сільських регіонів, на засадах узгодженої діяльності його підприємств, організацій та владних структур, на підґрунті самозабезпеченості як у виробничій, так і соціальних сферах. Досягнення поставлених цілей мало би забезпечитися не лише за рахунок докорінного перетворення існуючих організаційно-правових форм господарювання, а й на основі створення нових, за змістом та орієнтацією, носіїв економічних взаємовідносин, між складовими сільського регіону.

Аграрний сектор є одним з найбільших і важливих складових національної економіки України. В ньому формується основна частина продовольчих ресурсів та майже три четверті роздрібного товарообороту, що створює визначальний вплив на забезпечення продовольчої безпеки країни, розвиток внутрішнього та зовнішнього ринків і забезпечує поліпшення життєвого рівня населення. В силу великого значення і важливості, стратегічний його розвиток повинен спрямовуватися на позитивну зміну і зумовлювати прогресивні зрушення в процесах, в яких ця зміна відбувається.

Як показав досвід, невиправданим був підхід певної частини економістів і політологів, які стояли на засадах доцільності застосування моделі вільних ринкових відносин, що ґрунтуються виключно на засадах дії законів попиту і пропозиції. Сільське господарство вони відносили саме до тих сфер виробництва, що є найбільш придатними до застосування моделі ринкових відносин, практично без участі державного регулювання. Саме це вважає В. Юрчишин однією з об'єктивних причин кризи в аграрному секторі. "Одна з них має у своїй основі незнання, особливо на початковому етапі, переважною більшістю керівників, управлінців, науковців суті сучасних ринкових відносин і зумовлене цим переважання поглядів на всесильність ринку, який виключає будь-яке його регулювання з боку держави" [6, с.26].

Перехід агропромислового виробництва до ринкової економіки, ігнорування досконалим державним регулюванням розвитку продуктивних сил, обсягів виробництва та забезпечення економічних зв'язків між виробниками сільськогосподарської продукції та підприємствами з її переробки, постачальниками матеріально-технічних ресурсів, на умовах рівноправного партнерства – було помилковим. На нашу думку, без виваженої участі державних владних структур неможливо успішно вирішити ті завдання соціально-економічного характеру, які спрямовані на формування і діяльність конкурентного середовища в ринкових умовах. Лише на основі створення належних взаємовигідних умов держава, і ніхто інший, може забезпечити рівну економічну свободу всім суб'єктам господарювання та створити механізм надійного захисту населення від об'єктивного впливу стихії ринку. Держава, як система, у процесі реструктуризації економіки країни, повинна була дбати і спрямовувати діяльність усіх владних структур на здійснення у відповідному напрямі політичних, економічних та соціальних реформ. Цього не сталося, і це була одна з основних причин економічної кризи в Україні.

Характерною рисою розвитку суспільства є те, що всі його складові тісно пов'язані та взаємообумовлені між собою й кожен із них постійно перебуває під безпосереднім впливом

інших складових і, одночасно, у тій чи іншій мірі впливає на їх розвиток. В силу цього, не ефективність розвитку одного з елементів зумовлює не ефективність системи в цілому, що має місце і в сучасному аграрному секторі економіки. Саме тому розвиток, сучасний стан і проблеми аграрного сектору доцільно розглядати з позиції внутрішніх і зовнішніх умов, в яких він перебуває та з урахуванням загальної ситуації, що склалася в соціально-економічному розвитку економіки України. При такому підході можна було б не лише зберегти потужний виробничий потенціал, а й покращити його розвиток на інноваційній основі, з врахуванням викликів ринку. Це зумовлено тим, що в самому аграрному секторі, кожен із етапів реформування характеризувався низкою суттєвих недоліків. До того ж недостатня обізнаність сільських жителів з питань аграрної реформи і приватизації та недостатньо проведена роз'яснювальна робота щодо реформування існуючих сільськогосподарських підприємств і відсутність у керівництва зворотного зв'язку з підлеглими і населенням спричиняло супротив сільських виробників та зволікання на місцях із проведенням процесів реформування.

Занепад підприємств галузей промисловості став однією з причин спроби органів державної влади підпорядкувати аграрний сектор інтересам інших і практично поставити його у стан „виживання”. Система макроекономічних відносин будувалась так, що сільськогосподарське виробництво все більше залишалося один-на-один зі своїми інтересами і проблемами, а інші галузі, в тій чи іншій мірі, розвивалися за його рахунок. Не лише промислові, але й ті, які відносяться до системи АПК (заготівельні, переробні, обслуговуючі), у якому визначальне місце належить власне сільському господарству і без якого потреби в інших агропромислових галузях не було б [6, с.24].

Розглядаючи аграрний сектор економіки в кризовій ситуації слід зауважити, що вона негативно вплинула на значне зниження фактичних доходів населення, що зумовило суттєвий вплив на платоспроможну місткість внутрішнього аграрного ринку, а постійне зростання цін на засоби промислового виробництва та послуги, що споживаються сільським господарством, спричинило диспаритет цін і дисбаланс в обміні результатами діяльності підприємств сільського господарства та інших галузей. Зазначені ці та інші причини носять об'єктивний характер. Проте, їх вплив на кризову ситуацію в аграрному секторі міг би бути не таким значним якби вони не доповнювалися низкою суб'єктивних, які у загальній складовій багаторазово перевищують дію об'єктивних причин. До суб'єктивних причин, найперше, необхідно віднести відсутність чіткого стратегічного бачення мети, цілей, завдань і перспектив реструктуризації та розвитку аграрного сектору на кінцевий результат як зі сторони державних владних структур, так і наукового його супроводу.

Вагомий вплив на ефективність діяльності підприємств аграрного сектору має розвиток тих її галузей, які виробляють для сільського господарства знаряддя і предмети праці. Від їх рівня розвитку залежать технічна оснащеність сільського господарства, забезпеченість мінеральними добривами, комбікормами й іншими матеріалами, що впливає на інтенсифікацію виробництва та його спеціалізацію. На жаль, більшість з них була розміщеною за межами України. Наприклад, маючи добре розвинене зернове господарство, Україна не мала жодного заводу для виробництва зернових комбайнів, крім Херсонського заводу по випуску кукурудозбиральних. Усі інші підприємства по виробництву комбайнів для збирання зернових культур були розміщені, в основному, на території Росії і Україна виявилась повністю залежною від неї. Недостатнім був рівень розвитку промисловості по виробництву й іншої сільськогосподарської техніки, зокрема, машин для виробництва кормів, льону-довгунця, транспортних засобів, машин для внесення добрив тощо. Суттєвим чинником, що зумовив перешкоду розвитку сільського господарства став дефіцит мінеральних добрив. Не дивлячись на достатню наявність запасів сировини для виробництва фосфорних добрив, вони в Україні майже не вироблялися, а такі руди завозилися з-за її меж.

Помилковою була орієнтація уряду на імпорт надміру дорогих засобів виробництва для сільського господарства, з усіма негативними від цього результатами. Наприклад, закуплені за значну суму і завезені в Донецьку область зернові сівалки зі США, що були у використанні, часто ламалися і виявилися цілком непридатними. Зернові комбайни “Джондіри”, що також були завезені зі США, по ціні 460 тис. доларів за одиницю, виявилися не укомплектованими запасними частинами і в період роботи часто простоювали з причин виходу із ладу. Отже, замість того, щоб технічна політика держави була спрямована на розвиток вітчизняного

машинобудування для сільського господарства, курс було взято на завезення необхідних засобів із-за кордону. На жаль, така тенденція і такі підходи мають місце і нині.

До важливих суб'єктивних причин, які поглибили кризову ситуацію в Україні слід віднести прийняття положень указу Президента України „Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки” від 3.12.1999 р., яким передбачалося „...здійснити організаційні заходи щодо реформування протягом грудня 1999 - квітня 2000 року колективних сільськогосподарських підприємств на засадах приватної власності на землю та майно шляхом забезпечення всім членам колективних сільськогосподарських підприємств права вільного виходу з цих підприємств із земельними частками (паями) і майновими паями та створення на їх основі приватних (приватно-орендних) підприємств, селянських (фермерських) господарств, господарських товариств, сільськогосподарських кооперативів, інших суб'єктів господарювання, заснованих на приватній власності...” [5]. На нашу думку, в результаті таких необґрунтованих заходів створилися умови для практичного знищення матеріально-технічної бази, майнових і земельних, ферм та тваринницьких комплексів значної частини великих, ефективних колективних господарств.

Створення підприємств різних організаційно-правових форм господарювання: товариств, приватних і приватно-орендних підприємств, які стали комерційними структурами, не сприймалося селянами і не викликало у них довіри. В результаті чого відбулося відсторонення селян від землі і вони, не маючи юридичних прав власності на неї не мали і можливості її використання. Нині інтенсифікація присутня в сільськогосподарському виробництві, але здійснюється стихійно і має суперечливий характер. Наприклад, незначна кількість крупних компаній і великих холдингів, що володіють розмірами землі понад 200 – 300 тис. га, займаються вирощуванням лише високодохідних сільськогосподарських культур, таких як зерно, соняшник, соя та ріпак [4, с. 170]. Представники агрохолдингів та інших великих підприємств нав'язують суспільству зарубіжний досвід ведення крупнотоварного виробництва сільськогосподарської продукції, суть якого зводиться до того, що в аграрному секторі ефективним є великотоварне виробництво, яке може забезпечити лише великий бізнес на значних площах. Крупні підприємства нехтують багатофункціональною формою діяльності підприємств, як відбувається насправді у розвинених аграрних країнах світу. Це спричинює, з одного боку, надмірне і зухвале використання земельних ресурсів під цей вид продукції, а з другого – звужує виробництво кормів, а відтак і продукції тваринництва.

Проте, поряд із одержаним позитивним результатом від впровадження інноваційно-технологічної розробки на рівні підприємства, як правило, проявляється і неефективність цього заходу на рівні суспільства. Причому масштаб і формат неефективності може позначатися як окремо на економічному, соціальному чи екологічному напрямі, так і на цілісній їх сукупності. Особливо необхідно підкреслити негативний вплив на послаблення соціального розвитку сільських населених пунктів та зайнятості економічно активного населення, як найважливішої складової продуктивних сил. У результаті відбувається вивільнення працівників, а відтак і збільшення безробіття на рівні сільської територіальної одиниці. Вивільнені працівники поповнюють армію безробітних, яка і так у сільській місцевості є вагомою через непрацевлаштованість значної кількості молоді [4, с. 180].

У той же час, як показав досвід, багатофункціональні господарства яким вдалося зберегти стійки існуючі виробничі відносини, свою матеріальну та земельну цілісність, за наявності прогресивної нормативно-правової бази, яка сприяла забезпеченню економічної свободи і розвитку конкурентного бізнесу, спромоглися не лише довести свою конкурентоспроможність і стійкість в ринкових умовах, а й стали великими бізнесовими структурами. Це засвідчує діяльність сільськогосподарського кооперативу „Летава” Хмельницької області, який функціонує на засадах колгоспу. „Кожного місяця кооператив приносить 1,5-2 млн грн прибутку. Близько 370 тис. грн йде на податки, решти суми цілком вистачає на те, щоб вчасно виплачувати зарплати і навіть модернізувати господарство. Всього в колгоспних хлівах близько тисячі дійних корів, стільки ж бичків і півтори тисячі свиней. В кооперативі з двох тисяч жителів Летави трудяться 500 осіб. В сезон трактористи отримують до 5 тис. грн, а комбайнерам за 10 днів посиленої роботи можуть заплатити і 7-9 тис. грн. Доярки в середньому отримують 3-4,5 тис. грн в місяць. Щоденна продуктивність корів складає 25-30 л молока [1].

Неабияку шкоду розвитку позитивних аграрних відносин спричинили політичні протистояння між виконавчою і законодавчою гілками влади. І нині, є відчутною відсутність єдності поглядів владних структур та політичних партій щодо способів і механізмів виведення аграрного сектору із кризи. Яскравим прикладом цього можуть стати необґрунтовані підходи до формування і розвитку ринку землі та механізму субсидювання сільськогосподарських виробників. Відтак, є усі підстави стверджувати, що до того часу, поки діями державної влади сільське господарство не буде поставлене в умови, за яких всі інші галузі працювали б у його інтересах, подолання аграрної кризи буде даватися дуже важко або й стане неможливим [6, с.24].

Споживацьке ставлення до сільського господарства зайшло настільки далеко, що навіть в даний час, значна частина аграрних підприємств продовжує бути збитковими. У процесі лібералізації цін склався і зберігається до нині не передбачений за своїми руйнівними наслідками диспаритет цін на продукти сільського господарства і суміжних галузей агропромислового комплексу. З одного боку, на виробника-аграрника тиснуть монопольні високі ціни на споживані ресурси промислового виробництва, з іншого – жорстке обмеження цін реалізації сільськогосподарської продукції, в наслідок низької платоспроможності суспільного попиту. На нашу думку, цінова політика в аграрному секторі економіки повинна здійснюватись на основі вільного ціноутворення у поєднанні з державним регулюванням та посиленням антимонопольного контролю за цінами на матеріально-технічні ресурси, енергоносії і послуги, що надаються сільськогосподарським товаровиробникам та за умов запровадження в країні єдиної методології ціноутворення на основі концепції ціни виробника, як це прийнято в ринковій економіці, з врахуванням галузевих нормативних витрат та норми прибутку по народному господарству. На жаль, в Україні, 7 червня 2017 р. Кабінет Міністрів прийняв постанову про № 394, якою скасовується державне регулювання цін на продукти харчування. Згідно з пояснювальною запискою до документа, скасування держрегулювання дасть можливість усунути зайвий адміністративний тиск на бізнес, зробити виробництво інвестиційно привабливим і надати можливість підприємцям швидше адаптуватися до кон'юнктури ринку. Дія постанови поширюється на граничні торговельні надбавки до оптової ціни виробника на борошно, хліб, макаронні вироби, крупи, цукор, яловичину, свинину й м'ясо птиці, ковбасні вироби варені, молоко, сир, сметану, масло вершкове, олію соняшникову, яйця курячі не вище ніж 15%, а також на граничні рівні рентабельності й торговельні надбавки на дитяче харчування, граничні розміри плати за послуги, що надаються в торговельних об'єктах, на ринках із продажу продовольчих і непродовольчих товарів тощо [7]. З позиції виробників прийнята постанова дає їм можливість встановлювати ціну реалізації на рівні наближеної до ціни виробника і забезпечує необхідний прибуток. Проте, на нашу думку, за таких умов може проявитися анархічний підхід до ціноутворення з боку монопольних виробників, що в кінцевому результаті зумовить і спричинить появу форс-мажорних обставин на ціноутворення в багатьох випадках і на значний асортимент продукції. Відтак потребує докорінної зміни система розподільчих відносин, насамперед між сферою матеріального виробництва і торгово-фінансово- банківською та іншою посередницько-обслуговуючою сферою та приведення їх у відповідність до вимог об'єктивних ринкових законів попиту і пропозиції. Цінова політика має бути спрямованою на стабілізацію і створення економічних передумов для розширеного відтворення, на основі дотримання цінового паритету, шляхом вільного ціноутворення та введення при потребі еквівалентного цінового розрахунку.

Вагомим недоліком у процесі реструктуризації аграрного сектору стало те, що не було адекватно створено і відпрацьовано надійних відповідних економічних механізмів з питань надання кредитів, організації збуту продукції, матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників тощо. Сплата за банківські кредити, як правило, у більшості кредиторів встановлювалася для аграрних виробників на рівні 25-35 %. Не дивлячись на зниження відсоткових ставок, нині і надалі посилюють кризову ситуацію та погіршують фінансовий стан підприємств аграрного сектору значні витрати на сплату відсотків за користування банківськими кредитами, при значному скороченні кредитних ресурсів. За даними НБУ, за грудень 2015 р. розмір ставки кредиту для підприємств аграрного сектору економіки становив 20,2 %, що вище порівняно з середньою ставкою за галузями економіки (17,7 %), промисловістю (17,1 %) та торгівлею (18,4 %).

Наприкінці лютого 2017 р. кредити, видані підприємствам аграрного сектору, становили всього 50,9 млрд грн. З них близько 40% короткотермінові, до року і зрозуміло, що такі кредити будуть використані виробниками для покриття поточних витрат. Водночас довгострокові кредити, понад п'ять років, які видаються на інвестиційні проекти, для переоснащення фондів і розширення виробництва, становлять 11,2 млрд грн або лише 4% від доданої вартості, створеної сільським господарством у 2016 р. Вартість кредиту, для аграріїв, в національній валюті становить 13,9%, що істотно обмежує їх потенційний попит [3].

Натомість, як свідчить досвід країн Євросоюзу державна підтримка галузі сільського господарства коливається на рівні: у Нідерландах та Бельгії – близько 500 євро/га, Польщі – 345 євро/га, в той час як в Україні даний показник балансує в межах 10-20 євро/га [2]. У Польщі, наприклад, поширеним є також пільгове кредитування підприємств аграрного сектора, за умов якого виробник може сплатити лише 3 %, а решту суми по відсотковій ставці банку повертає держава.

На нашу думку, важливим заходом у стратегії розвитку аграрного сектору України має стати формування цінового, податкового і кредитного механізмів, з урахуванням специфіки сільського господарства, як галузі з сезонним характером виробництва, уповільненим оборотом капіталу і низькою нормою прибутку та дотування тваринницької продукції. Вагомим напрямом покращення кредитної інфраструктури може стати формування фінансово-агропромислових груп з банками та фінансово-розрахунковими центрами. Запровадження таких форм може стати шляхом до створення локальних кредитних систем, з пільговими умовами надання кредитів їх учасникам.

Висновки

Відсутність стратегії розвитку, недосконалість механізму реструктуризації аграрного сектора економіки, невизначеність правових аспектів реформування сільськогосподарських підприємств і роздержавлення організацій з обслуговування сільськогосподарського виробництва та переробки його продукції є однією з причин виникнення і поглиблення кризового становища галузі. Подальший розвиток аграрного сектора потребує кардинальних змін у функціонуванні системи державного регулювання виробничих процесів у суспільстві, зміст яких має базуватися на послабленні державного втручання в економічні процеси сільськогосподарських виробників та розробці принципово нових форм, методів і заходів державного регулювання, що базуються на засадах нормативно-правових актів, з використання контролюючих, стимулюючих і заохочувальних важелів та чинників.

Список використаних джерел

1. Гришкіна Я. Чим живуть останні колгоспи. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukr.segodnya.ua/life/stories/chem-zhivut-poslednie-kolhozy-558475.html>
2. Динилишин Б. Нова державна підтримка агропромислового комплексу – шлях в нікуди. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://ukr.lb.ua/economics/2016/04/07/332278_nova_derzhavna_pidtrimka.html
3. Мартинюк М. Чому банки не кредитують аграріїв, навіть якщо стверджують протилежне. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.epravda.com.ua/columns/2017/04/14/623877/>
4. Павленчик Н.Ф. Ринок сільськогосподарської продукції : теорія і практика : монографія / Н.Ф. Павленчик. – Львів : Ліга-Прес, 2015. – 400 с.
5. Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки : Указ Президента України від 3 груд. 1999 р. № 1529 // Офіційний вісник України. – 1999. – № 49. – Ст. 240.
6. Юрчишин В.В. Аграрні перетворення в Україні. К.: Інститут аграрної економіки УААН, 1999. – 68 с.
7. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://zaxid.net/v_ukrayini_skasovano_derzhavne_regulyuvannya_tsin_na_produkty_harchuvannya_n1430083